

УДК 346.5

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2026.1.17>

Степанов С. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Національного університету «Одеська морська академія»
ORCID: 0000-0001-6371-7672

Ковбан А. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-0272-1798

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Анотація. В статті досліджуються передумови скасування Господарського кодексу на підставі Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» № 4196-IX від 9 січня 2025 року та наслідки для суб'єктів господарювання та економіки України, а також аналізуються перспективи та напрями вдосконалення господарського законодавства для успішної Євроінтеграції після закінчення бойових дій.

У експертному середовищі ще до прийняття Господарського кодексу велись спекотні дискусії щодо доцільності впровадження спеціального кодексу, який буде регулювати господарські відносини. Одна група вчених наполягала на збереженні традиційної цивільно-правової системи регулювання будь-яких майнових відносин (включаючи підприємницькі) Цивільним кодексом, інша група навпаки посилилась на європейський досвід впровадження самостійного Комерційного законодавства.

В результаті протистояння Господарський кодекс все ж таки був прийнятий, але він мав багато недоліків, колізій і це призвело до його скасування, шляхом внесення змін і доповнень до Цивільного кодексу України.

Натомість, ще на етапі втрати чинності, стало зрозуміло, що ЦКУ не здатний в повному обсязі замінити кодекс і подолати всі структурні проблеми господарського законодавства, а після скасування кодексу виникли нові проблеми та виклики, такі як труднощі перехідного періоду, невизначеність статусу некомерційних суб'єктів, до того ж радикальне реформування завжди негативно впливає на бізнес, оскільки інвестори не можуть підрахувати підприємницькі ризики.

Тому у науковому середовищі були розроблені ряд кроків для адаптації господарського законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Ключові слова: приватноправове, публічно-правове, господарське законодавство, господарське право, рекодифікація.

Stepanov S. V., Kovban A. V. Current issues related to the repeal of the economic code of Ukraine

Abstract. The article examines the preconditions for the repeal of the Commercial Code on the basis of the Law of Ukraine “On the Peculiarities of Regulating the Activities of Legal Entities of Certain Organizational and Legal Forms during the Transition Period and Associations of Legal Entities” No. 4196-IX of January 9, 2025, and the consequences for business entities and the economy of Ukraine, as well as analyzing the prospects and directions for improving economic legislation for successful European integration after the end of hostilities.

Even before the adoption of the Commercial Code, there were heated discussions among experts about the advisability of introducing a special code to regulate commercial relations. One group of scholars insisted on preserving the traditional civil law system for regulating all property relations (including business relations)

under the Civil Code, while another group, on the contrary, emphasized the European experience of introducing independent commercial legislation.

As a result of the confrontation, the Commercial Code was nevertheless adopted, but it had many shortcomings and conflicts, which led to its repeal through amendments and additions to the Civil Code of Ukraine.

However, even at the stage of its repeal, it became clear that the Civil Code was not capable of fully replacing the Commercial Code and overcoming all the structural problems of commercial legislation, and after the repeal of the Commercial Code, new problems and challenges arose, such as the difficulties of the transition period, the uncertainty of the status of non-commercial entities, and, moreover radical reform always has a negative impact on business, as investors are unable to calculate entrepreneurial risks.

Therefore, the scientific community has developed a series of steps to adapt economic legislation to European Union.

Key words: *private law, public law, commercial legislation, commercial law, recodification.*

Постановка проблеми. 9 січня 2025 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України “Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб” № 4196-IX, на підставі якого 28 серпня 2025 року Господарський кодекс України був скасований.

Метою господарської реформи проголошено усунення колізій між Господарським та Цивільним кодексами України для створення підґрунтя для розвитку бізнесу та підвищення інвестиційної привабливості України, а також адаптація суб’єктів господарювання до сучасних європейських практик корпоративного управління підприємствами та об’єктами державної та комунальної власності і для більш ефективного контролю підприємництва.

Натомість, на наш погляд, реформа господарського законодавства в умовах війни та механізми її проведення викликають занепокоєння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями проблематики господарського законодавства України, займалося багато відомих фахівців-господарників та практиків. Суттєвий внесок у господарське законодавство та дане дослідження внесли: В.С. Щербина, В.І. Полюхович, О.П. Подцерковний, Т.В. Степанова, Г. Осетинська тощо.

Метою статті є аналіз причин та наслідків скасування Господарського кодексу України, а також проблемних аспектів, які виникли у перехідний період для економічних відносин, а також вплив господарської реформи на перспективи іноземного інвестування в економіку України.

Виклад основного матеріалу. Насправді одразу після прийняття у 2003 році Господарського кодексу України навколо нього постійно тривали дискусії щодо його мало-ефективності, доцільності існування, та неможливості в повній мірі регулювати сферу господарських відносини.

На наш погляд, у 2003 році наша країна знаходилася на перетині цінностей заходу та сходу, тому законодавець не мав повного розуміння ролі Господарського кодексу у національній економічній системі. Цивільне законодавство в нашій країні щільно охопило всі сфери життєдіяльності у адміністративно-командній системі управління економікою, тому була незрозуміла необхідність прийняття спеціалізованого комерційного законодавства.

Отже при розробці Господарського кодексу у ідею була покладена помилкова мета, прийняти не тому що це продиктовано нагальною потребою ринкової економіки, а спроба поєднати ринкові механізми з державним регулюванням. У зв’язку з таким підходом та слабого розуміння завдань сучасних ринкових відносин при нормативному наповненні кодексу застосовувався відомий принцип: “це, ж було вже” у цивільному кодексі. Саме тому, після набрання чинності Господарський кодекс України виявився таким залежним (несамодостатнім).

Коли це стало зрозуміло, законодавець почав реформування господарського законодавства не шляхом укріплення та реформування діючого ГКУ, а шляхом прийняття багаточисленних законів, які взагалі знизили авторитет ГКУ, який повинен був виконувати роль фундаменту господарського законодавства.

Але сучасний ринок суттєво відрізняється від планової економіки. У багатьох європейських країнах, досвід регулювання комерційних відносин яких ми намагаємось перейняти, існують Торгові, Комерційні, або Економічні кодекси, які за своїм змістом є самодостатніми актами без декларативних та відсилочних положень.

Як зазначає О.П. Подцерковний "ця обставина підтверджується сьогодишнім станом європейських комерційних кодифікацій, зокрема в Німеччині і Франції: відповідні кодекси не тільки оновлені адекватно вимогам часу, але і значно доповнені й розширені (наприклад, Комерційний кодекс Франції 2000 р. має понад 2000 статей проти 648 статей ФКК 1807 р.) переважно за рахунок регулювання промисловості й загалом сфери підприємництва, а також додаткових вимог до економічної діяльності в рамках загального ринку ЄС. Нові європейські підприємницькі (комерційні) кодекси останнього часу – Чеський 1995 р., Латвійський 2000 р., Австрійський 2007 р. – також підтверджують виведення традиційного торгового права з матриці приватноправової бази в напрямі якнайповнішого включення правових норм, регулюючих реєстраційні, ліцензійні, реєстраційні, облікові й інші публічно-правові інститути.

Навіть у тих країнах світу, де традиційно підприємницьке (господарське) право залишається некодифікованим, ці прояви знаходять дедалі більше відображення у спеціальному законодавстві. Наприклад, хоча в Італії, Швейцарії, Нідерландах і деяких інших країнах окремі комерційні (підприємницькі) кодекси відсутні або скасовані, але основна частина законодавчого регулювання підприємницьких відносин виведена за рамки цивільних кодексів.

Для цих випадків також важливо пам'ятати, що система права не обов'язково збігається із системою законодавства. А тому цілком можливі випадки, коли окремі підприємницькі (господарські) норми закріплюються в цивільному кодексі. Хоча при такій системі законодавства слабшає узгодження між приватноправовим (горизонтальним) і публічно-правовим (вертикальним) регулюванням економічних відносин." [2, 300].

Можна погодитись з вказаними тезами, та проаналізувати національне цивільне законодавство України, яке в першу чергу покликано регулювати та захищати суб'єктивний приватний майновий інтерес, а господарське законодавство поєднує у собі приватно-правовий та публічно-правовий інтерес, до того ж господарське право має власний предмет – господарська діяльність, виробництво та реалізація продукції, виконання робіт і надання послуг, особливий диспозитивний та імперативний метод, останній у цивільному праві діє у формі встановлення чітких меж саморегулювання учасників цивільних відносин, на відміну від господарського права, де застосовується цілий ряд публічно-правових імперативних норм, таких як: дотримання антимонопольного законодавства, технології виробництва продукції, контролю за якістю, тарифами на певні категорії товару, обов'язковості укладання певних видів договорів тощо.

В. Полюхович також підтверджує, що спеціальні торгові, комерційні, економічні кодекси діють у Австрії, Німеччині, Франції, Іспанії, Туреччині в яких "є значний пласт публічно-правових норм, якими регулюється порядок реєстрації бізнесу, ціноутворення і конкуренції, порядок контролю та проведення розслідувань конкурентними відомствами, банкрутства, публічна звітність, кримінальна та адміністративна відповідальність тощо. У частині кодексів відзначається превалювання норм публічного права з одночасною наявністю значного приватно-правового сегменту (Казахстан, США, Бельгія)" [5, 118].

Тому, навіть при поверховому аналізі основних відмінностей між господарським та цивільним правом зрозуміло, що господарська сфера виходить за рамки цивільно-правових відносин, європейські країни в переважній більшості або мають спеціальні кодекси, або окрему галузь комерційного законодавства, яке відділено від цивільного права, оскільки господарське право регулює не лише договірні відносини (приватно-правові), а й відносини у сфері організації господарювання (публічно-правові), отже цивільне законодавство не пристосовано до регулювання господарської діяльності.

Не викликає сумнівів той факт, що Господарський кодекс потребував рекодифікації оскільки в ньому було багато колізій із Цивільним кодексом України, відсилань, декларативних положень, недоліків і щодо комерційних відносин та проблем, пов'язаних із адаптацією зовнішньоекономічної діяльності до світових моделей торгівлі, наприклад у світі використовується термін "міжнародна торгівля", а в Україні ЗЕД. Натомість, справедливим було б твердження, що проблема існує у всій системі національного законодавства, яка не відповідає реаліям сучасного ринку, а тому необхідно розробити комплексний підхід приведення господарського законодавства у відповідність діючим товарно-грошовим відносинам.

Натомість діючий сьогодні, Закон № 4196-IX не вирішує системних прогалин сучасного господарського законодавства, а навіть руйнує усталену теорію і практику та виглядає, як імітація господарських реформ.

В результаті реформи можуть бути втрачені напрацьована термінологія, усталені правила та модель управління економічною діяльністю. Скасування ГКУ може призвести до спорів із приводу понять «суб'єкт господарювання», «господарські відносини», «сфера господарювання», які залишаються в сотнях законів, але позбавлені деталізації та єдиного розуміння. Практичні наслідки зловживань, що виникнуть у цьому випадку, та правової нестабільності не складно спрогнозувати. [3]

Разом із кодексом були втрачені і багато спеціальних норм, які захищали інтереси суспільства і держави та обмежували свавілля суб'єктів бізнесу, наприклад: стаття 29 визначала зловживанням монопольним становищем на ринку у разі встановлення високих або дискримінаційних тарифів; ст. 55-1 визначала поняття фіктивної діяльності суб'єкта господарювання; ст. 182 передбачала особливі гарантії при укладенні попереднього договору; втрачений інститут оперативно-господарських санкцій позасудового захисту прав суб'єктів господарювання, який суттєво розвантажував суди від безпідставних звинувачення у невиконанні, або неналежному виконанні господарських зобов'язань (ст. 236) тощо.

Багато вчених-господарників наполягають на тому, що господарське законодавство не може бути ефективним без його кодифікації. Новий кодекс повинен в собі містити сучасні моделі ефективного регулювання господарських відносин. Якщо брати назви кодексів економічно-розвинених країн: Комерційний кодекс Франції, Єдиний комерційний кодекс США, Торговий кодекс Німеччини, Підприємницький кодекс Австрії, Економічний кодекс Королівства Бельгія, Комерційний кодекс Японії тощо.

У підтвердження необхідності існування спеціального кодифікованого акту також схиляються багато науковців, наприклад Л. Тимченко та У. Шемет вказують, що "скасування ГКУ аж ніяк не узгоджуються з європейськими правовими стандартами та здебільшого суперечать правотворчій практиці багатьох європейських країн. Вважаємо, що пріоритетним напрямом реформування господарського законодавства залишається його модернізація та подальша адаптація до економічного законодавства ЄС" [6, 212].

Як зазначає Г. Осетинська: «перебуваючи в стані війни, наша держава стрімко втрачає інвестиційну привабливість для міжнародних партнерів і, звичайно, скасування господарського кодексу аж ніяк не сприятиме зміні ситуації на краще, а, навпаки, послабить обороноздатність нашої країни, призведе до глобального перерозподілу власності, роздрядження економіки» [1].

О. Подцерковний аналізуючи вірогідність скасування ГКУ, застерігає, що декодифікація може призвести "тінізації економіки та утворення можливостей для рейдерських захоплень підприємств" [4].

Скасування Господарського кодексу України призведе до додаткових витрат та адаптацію у державному секторі економіки, ослабить економічну ситуацію в країні та може призвести до несприятливих кризових явищ як у підприємницькій, правозастосовній та інвестиційній сферах.

Таким чином в умовах сучасних викликів та прагнень вважаємо, що було б корисно детально проаналізувати господарське законодавство країн-локомотивів ЄС – Німеччини або Франції, законодавство яких сьогодні

є найбільш прогресивним, також необхідно вчасно аналізувати та впроваджувати Директиви Ради Європейського Союзу, які розробляються для уніфікації законодавства країн-членів ЄС та спрощення торгово-грошових відносин та розробити нову редакцію господарського кодексу, який в повній мірі буде відповідати сучасним реаліям.

Щодо назви, вважаємо термін “Господарський” кодекс України був найбільш уніфікованим оскільки від регулював економічні відносини між суб’єктами господарювання. Але в умовах глобального реформування господарського законодавства для усунення плутанини між старою та новою редакцією Господарського кодексу цілком логічним представляється крок по зміні назви і змісту.

Назва “Комерційний”, або “Підприємницький” кодекси, значно звужує пласт суспільних відносин, які ним будуть регулюватися, оскільки господарське законодавство України охоплює також і некомерційні відносини. Торговий також не підходить оскільки суб’єкти господарювання виробляють продукцію, надають послуги, а не тільки її реалізують, до того ж зі змісту терміну не витікають невід’ємні процеси організації та корпоративного управління господарською діяльністю.

Цікавою представляється думка В.І. Полюховича, який пропонує назву “Економічний кодекс України”, тому що термін “економічний”, за своїм змістом охоплює усі сфери суспільних відносин, пов’язані з процесами організації та здійснення матеріального виробництва, обміну/продажу продукції, регулятивного впливу держави. У цьому змісті органічно поєднуються як приватноправова, так і публічно-правова нормативна складова частина. Крім того, термін “господарський” має в своїй основі “господарювання” саме як процес, а термін “економічний” безпосередньо окреслює сферу суспільних відносин. До того ж і законодавство Європейського Союзу широко використовує термінологію “економічна діяльність” [5, 120].

З вказаними аргументами варто погодитись, тому на наш погляд, найбільш вдалою

назвою кодексу можна вважати Економічний кодекс України, який необхідно розробити з урахуванням сучасних європейських законодавчих напрацювань.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене можна дійти висновку, що Закон України “Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб” № 4196-ІХ, є одним із перших реформаторських проєктів на підставі якого втратив чинність Господарський кодекс України, виступає в якості проміжного реформаторського інструменту корпоративного управління державним сектором.

В свою чергу Господарський кодекс дійсно потребував рекодифікації оскільки в ньому було багато колізій, відсилань, декларативних положень, недоліків і щодо комерційних відносин та проблем, пов’язаних із адаптацією зовнішньоекономічної діяльності до світових моделей торгівлі, але вказаний закон не вирішує фундаментальних прогалин сучасного господарського законодавства, тому що проблема існує у всій системі господарського законодавства, яка не відповідає реаліям сучасного ринку.

Тому виключення із механізму одного акту, який на певний відсоток був недостатньо ефективним, є недостатнім для подолання кризи.

В той же час, разом із кодексом втрачені багато спеціальних норм, які захищали інтереси суспільства і держави та обмежували свавілля суб’єктів бізнесу, напрацьована теорією термінологія та практика вирішення спорів, яка може призвести до зловживань, оскільки вона залишається у ряді законів без деталізації, а тому необхідно розробити комплексний підхід приведення господарського законодавства у відповідність діючим товарно-грошовим відносинам.

Тому на наш погляд в сучасних умовах треба зайнятись, активним реформуванням господарського законодавства, і першим кроком розробити новий сучасний кодекс, який би став фундаментом господарського законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Осетинська Г. Чи є доцільним скасування Господарського Кодексу України? Національна Асоціація Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/publications/7706-chi-e-docil-nim-skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu-ukraini.html>
2. Подцерковний О.П. Від торгового права до господарського: періодизація галузевого розвитку. URL: Актуальні проблеми держави і права. <https://dspace.onua.edu.ua/items/65bea225-e05e-4a28-983e-397f01affe85>
3. Подцерковний О. Роздержавлення через декодифікацію? Законопроект № 6013: спроба скасувати ГК чи щось більше? URL: <https://zib.com.ua/ua/153714.html>
4. Подцерковний О.П. Щодо проблем виключення з Господарського кодексу України дієвих норм забезпечення господарського правопорядку. Координата – Платформа стратегічної та законотворчої аналітики. URL: <https://coordinata.com.ua/sodo-problem-viklucenna-z-gospodarskogo-kodeksu-ukraini-dievih-norm-zabezpecenna-gospodarskogo-pravoporadku>
5. Полюхович В. До питання про реформування (рекодифікацію) господарського законодавства України. Підприємництво, господарство і право. 2019. Вип. 11. С. 117-122. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.1>
6. Шемет У.Р., Тимченко Л.М. Pro vs Contra рекодифікації господарського законодавства України. Юридичний науковий електронний журнал, 2020. № 8. С. 209-212.

Дата першого надходження статті до видання: 18.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.04.2026